

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев В. А. Особенности описания древостоев в условиях атмосферного загрязнения // Взаимодействие лесных экосистем и атмосферных загрязнителей: Тез. докл. I сов.-амер. симпоз., по проекту 02-02-21. - Таллин, 1982. - с. 97 - 113.
2. Гнілуша Н. В., Іщенко О. О. Екологічна модель як фактор розвитку пізнавальних інтересів особистості / Проблеми фундаментальної та прикладної екології. Матеріали III Міжнародної наукової конференції. - Кривий Ріг: ІВІ, 2001. - с. 45-46.
3. Кучерявий С. А. Урбоэкологические основы фитомелиорации. - ч. 1: Урбоэкология. - М.: НИО информация, 1991. - 375 с.
4. Острікова Г. М., Таран М. А. Моніторингові дослідження стану повітряного басейну Криворіжжя // Методичні вказівки до виконання лабораторної роботи з курсу "Моніторинг навколишнього середовища". - Кр. Ріг: Мінерал, 1999. - 5 с.
5. Спрялін А. Н. Процесс облеснения - часть глобальной экологической проблемы // География в школе. - 1999. - № 3. - с. 20-24.
6. Шанда В. І., Булгаков В. В. Екологічні аспекти усталеного розвитку Криворіжжя // Усталений розвиток гірничо-видобувного регіону (вибір шляхів). - Кр. Ріг: Екоцентр, 1998. - с. 67 - 68.
7. Шмалей С., Щербина Т. Дослідження екологічного стану повітря // Біологія і хімія в школі. - К.:Пед.преса, 2001. - № 6. - с. 28-29.

ЕКОЛОГІЧНІ ТЕРМІНИ: ДЕЯКІ МОМЕНТИ ВИКОРИСТАННЯ

ШАНДА В.І., ХЛИЗІНА Н.В., УДОД С.Г.

Формування, суть, тлумачення та використання екологічних термінів відзначається в багатьох випадках суб'єктивізмом, антропоцентризмом (антропоморфізм термінів), непослідовністю, різним рівнем некомпетентності та професійної глухоти, невиправданою міждисциплінарною екстраполяцією давно вживаних термінів в інших біологічних галузях, домаганнями на пріоритети, нехтування давно відомих біологічних понять.

Ускладнення та догматичність в мові науки (Азимов, 1969) може певним чином блокувати розуміння вживаного терміну за його сутністю. Наприклад, стосовно терміну "алелопатія", було запропоновано (Чернобривенко, Шанда, 1966) використовувати термін "взаємний вплив рослин", тому що в такому вираженні позитивні, негативні зв'язки та нейтралізм у взаємодіях рослин більш зрозумілі.

В сучасний період актуалізації екології в якості однієї з фундаментальних наук про світ, про структуру та функцію живої природи, визначення цієї науки вульгаризується, отожднюється зі станом докільля ("екологія погана", "екологія не дає жити") або доводиться до абсурду в уявленнях про екологію транспорту, військової справи, музики, здоров'я, душі та діяльності по очищенню смітників, звалищ тощо.

Антропоморфізм екологічних термінів є достатньо живучим від уявлень про боротьбу за існування, конкуренцію, змагання і до визначень життєвих стратегій організмів, видів, популяцій. Стратегії, як плани довготривалих і послідовних дій людини абстрактно (не завжди доречно) приписуються біологічним видам у вигляді комплексів абаптацій чи адаптацій. Однак, в конкретному застосуванні більшість науковців уникає описувати стратегії полину гіркого, сірої жаби та інших видів.

Антропоцентризм проявляється в різних визначеннях біосфери або її частин: пневмато-, психо-, антропо-, техно-, агро-, соціо-, ноосфера. Ноосфера, як "мислячий пласт", сфера думок, розгортається над

біосферою і має керувати нею. Ця теоретична абстракція “мислячий пласт” набула видозміни у вигляді “генопласту” як управляючої частини екосистем і така, що складається з генотипів (сукупності генів) та їх норм реакцій (потенційних можливостей реалізуватися на фоні певного або всієї сукупності факторів) за М. А. Голубцем (2000). Є цілком слушні та серйозні сумніви, що генотипи елементів і організмів різних царств живої природи інтегрувалися в одну генетичну “пам’ять”, управляючу систему будь-якого угруповання організмів на зразок генної регуляторної системи онтогенезу бактерій і організмів.

Сумнівним є, з точки зору багатьох вчених, те, що ноосфера - вже пройдений етап біосфери, котра вже не є такою, а стала соціосферою. Важко уявити тепер і в осяжному майбутньому, як людське суспільство керує гігантськими атмосферними, океанічними, тектонічними та іншими планетарними процесами, магнітними, радіаційними, гравітаційними полями та іншими (в тому числі, космічними) впливами на біосферу, всією неживою та живою природою.

Перегляд і заміна одного терміну іншим є складним і неоднозначним питанням. Наприклад, заміна не зовсім зрозумілого терміну “конкуренція” (Харпер, 1964) поняттям “інтерференція” (накладання), що є більш точним, можливо б дало повний поштовх новому осмисленню цього явища, але важко пояснити введення в екологію з новим тлумаченням фізіологічних і ембріологічних понять “клімакс”, “онтогенез”, “ценогенез”, “сингенез”, які можна було б називати за своєю суттю на рідній мові вченого.

Коли однозначний, визнаний термін вживається в новому розумінні, то це може мати негативні ефекти і на довгі роки блокувати розуміння вчених, які до цього вдавалися. Така ситуація була описана С. В. Мейсеном (1969), коли Г. Дріш пояснював свої ембріологічні дослідження, які відповідають сучасному розумінню генетичної програмованості розвитку, терміном “ентелехія” Арістотеля. Надмірно заматеріалізовані вчені звинуватили Г. Дріша у віталізмі, не з’ясувавши цінність одержаних експериментальних даних.

Пріоритетність термінотворення і введення в науку нових понять потребує уваги та обізнаності. Використаний Г. Грюммером (1957) термін “коліні” С. І. Чернобривенко (усне повідомлення) зустрічав в літературних джерелах півдня України за 1912 - 1916 роки. Так, Ю. Г. Алєєв (1986) написав, що саме він у 1978 році ввів в екологію термін “екоморфа”, виявивши необізнаність і випустивши з поля зору визначення змісту та широке використання цього терміну О. Л. Бельгардом (1950, 1964, 1971) та його співробітниками.

В цілому, опрацювання проблеми мови, науки, термінів і понять в екології було і залишається полем широким і плідних досліджень й пошуків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов А. Язык науки.- М.: Мир, 1989.- 282 с.
2. Алєєв Ю. Г. Екоморфология.- К.: Наукова думка, 1986.- 424 с.
3. Бельгард А. Л. Лесная растительность юго-востока Украины.- К.: КГУ, 1950.- 263 с.
4. Бельгард А. Л. Степное лесоведение.- М.: Лесная промышленность, 1971.- 336 с.
5. Грюммер Г. Взаимное влияние высших растений - аллелопатия.- М.: ИЛ, 1957.- 262 с.
6. Мейен С. В. Принципы сочувствия Пути в незнаемое.- М.: Сов. писатель, 1977.- с. 401-430.
7. Тейяр де Шарден Поль Феномен человека.- М.: Наука, 1987.- 240 с.
8. Чернобривенко С. И., Шанда В. И. К вопросу о термине “аллелопатия” Физиолого-биохимические основы взаимного влияния растений в фитоценозе.- М.: Наука, 1966.- с. 36-37.